

HAYATA aktarılamayan, hayata hayat katamayan, hayatiyet kazandıramayan bir düşüncenin kıymeti harbiyesi yoktur. En derinlikli düşünce, hayattan kopuk olan düşünce değildir; aksine, hayatı, hayatta yaşanan temel sorunları, sıkıntıları, açmazları en derinden kavrayan düşüncedir.

Büyük düşünürleri “büyük” kılan şey, hayatı, hayatta karşılaşılan sorunları başkalarından daha derinlikli, daha sarsıcı, daha çarpıcı, daha kuşatıcı bir şekilde kavrayabilmeleri ve insanların ayaklarını sağlam bir şekilde basabilecekleri muhkem bir yer bulabilmeleri ve sunabilmeleridir.

Muhkem yer, ancak ilim, irfan ve hikmet menzillerinden eşzamanlı ve ardışık olarak yürünebildiği zaman ulaşılabilecek bir yerdir. Bütün medeniyetlerdeki “bilim”, “düşünce” ve “sanat” düzlemlerine denk gelen ilim, irfan ve hikmet menzilleri, birbirinden ayrıldığı zaman, hem her biri mutlaklaştırılma, dolayısıyla araçsallaştırılma tehlikesiyle karşı karşıya kalır; hem de hakikati, hayatın zahirî / görünür ve batınî / görünmez yönlerini bir bütün olarak idrak edebilme, kavrayabilme, tecrübe edebilme imkânları suya düşer.

İlim, irfan, hikmet menzilleri, medeniyetlerin varoluş ve hakikat yolculuklarında ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakk'al-yakîn tecrübelerine hayat ve hayatiyet kazandıran müşterek hakikat yolculuğunun farklı veçheleridir: İlme'l-yakîn, hakikat'e hayat buldurtur; ayne'lyakîn hakikat'i hayat oldurtur, hayat katına yükseltir; hakk'al-yakîn ise, hakikat'in herkese ve her şeye hayat sunmasını sağlar.

Bu üç menzil'de ardışık ve eşzamanlı olarak yürüyebilen kişiler, çağlarını ve çağlarının ağlarını aşabilen, bütün çağların çocuğu olabilen, bütün çağları kendi çocukları kılabilen, böylelikle çağrılarını çağlayana dönüştürebilen ve insanı, ilâhî çağrı'yla buluşturabilen muhkem bir yer'e iskân ederler ve oradan tenzîlî âyeti tekvînî âyetle hayata geçirerek hayata ve varlığa muhteşem bir ruh üflerler.

Bu üç menzilde aynı anda eşzamanlı ve ardışık olarak yolculuk yapabilen kişiler, peygamberî soluğu solurlar ve Hz. Peygamber'de kemâl noktasına ulaşan tekvînî âyetin âlim, ârif ve hakîm kişilikleriyle donanarak, şiarların şuura, şuurun şiiire dönüştüğü taptaze bir varoluş düzlemi sunarlar insanlığa.

İşte İmam Gazalî, bu üç menzilde de yürümeyi başarabilmiş, Müslümanlara, ayaklarını emin bir şekilde basabilecekleri,—hangi dinden, inançtan, felsefeden olursa olsun—herkesin kendini emniyette hissedebileceği muhkem bir yer sunabilmiş kurucu, öncü, öncülerin öncüsü büyük bir düşünürdür.

Gazali'nin üç menzilde yaptığı nefes kesici hakikat ve varoluş yolculuğu, özgün İslâm düşüncesinin kurulmasına öncülük etmiştir: Gazali, -Razî ile birlikte-, İslâm düşüncesinin, sözkonusu üç menzilde de, antik Yunan, Hint, İran, Mısır ve Mezopotamya gelenekleri tarafından handiyse yutulma tehlikesiyle karşı karşıya kalan bir “tutulma” yaşadığı, oraya buraya

savrulma, akidevî temellerini bile yitirme açmazına sürüklendiği kaotik türbülans ortamında, hem İslâm düşüncesini, karşılaştığı bütün düşünce geleneklerinin yok edici etkilerinden arındıracak ve kurtaracak; hem -ulaştığı o muhkem yer'den bakarak- bütün bu düşünce geleneklerinden yararlanacak; hem de daha sonraki dönemde İslâm medeniyetinin yaşadığı büyük krizi akîdevî, zihnî, siyasî ve sosyal düzlemlerde aşarak Osmanlı'yla birlikte büyük bir medeniyet sıçramasına imkân tanıyacak büyük varoluş ve hakikat yolculuğunun temellerini atmış, yapı taşlarını sarsılmaz bir şekilde döşemiş çığır açıcı bir düşünürdür.

Gazalî-Razî geleneğinin geliştirdiği bu yaratıcı hamle ve atılım olmasaydı, İslâm medeniyeti, hem yaşadığı akîdevî, zihnî krizi aşamayabilir; hem de böylelikle Haçlıları püskürtecek, Moğol saldırılarının yıkımlarını onaracak Osmanlı'nın öncük ettiği büyük medeniyet meydan okumasını gerçekleştiremeyebilirdi.

Gazali'nin İslâm düşüncesini bitirdiği iddiası, Müslümanların medeniyet krizi yaşadıkları, o muhkem yer'i yitirdikleri, yere düştükleri, yersiz yurtsuzlaştıkları bir zaman diliminde, Müslümanların karşı karşıya kaldıkları bu yok edici medeniyet krizini nasıl aşabilecekleri gerçeğinin üzerini örtmek, Müslümanların bu muhkem yer'i yeniden keşfetmelerini imkânsızlaştırmak için ortaya atılmış hedef saptırmaya dönük, hiçbir gerçekliği olmayan tastamam sahte bir iddiadır.

Müslümanların, kendilerine yeniden muhkem bir yer sunabilecek yeni Gazali'lere ihtiyacı var... Bediüzzaman, işte bu "yeni Gazali" figürünün en önemli timsali ve temsilcisidir... O yüzden neyi yitirdiğimizi iyi düşünerek, Bediüzzaman'ı, sözkonusu üç menzilde de ardışık ve eşzamanlı olarak yürüyebilmiş medeniyet kurucu, öncü bir figür olarak yeniden keşfetmek zorundayız...

GÖNDEREN : NİHAL